

Д. Г. Хохич

**ДЕРЖАВНЕ АНТИКРИЗОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ «ТУРБУЛЕНТНОСТІ»¹**

Світова фінансова криза, що розпочалася в 2007 р. в США з обвалу іпотечного ринку, поступово поширилася на інші регіони світу. Спочатку вона вдарила по диверсифікованих європейських економіках (економічний спад відбувся вже у II кв. 2008 р.), а потім «перекотилася» на не диверсифіковані.

Епоха «турбулентності», яка охопила світ в останні роки не могла не позначитися на особливостях сучасної кризи, яка явно виходить за межі звичайної циклічної. Сучасна криза кваліфікується як «криза економічного світового порядку, який називається «глобалізація»» [4, с. 92], в якій ключову роль відіграла асиметрія інформації [1, с. 10]. Можна виділити три її важливі особливості [3, с. 6].

Перша. Криза носить безпрецедентний глобальний характер, охоплюючи практично всі країни, що динамічно розвиваються. Причому вона сильніше впливає на тих, хто був успішнішим за останнє десятиріччя; навпаки депресивні регіони постраждали від неї в меншій мірі.

Друга. Сучасна криза носить структурний характер, тобто припускає серйозне оновлення структури світової економіки і її технологічної бази. Поки що важко сказати, які структурні зміни можуть статися, але їх результатом буде перерозподіл сил в галузевому і регіональному аспектах.

Третя. Криза носить інноваційний характер. В останні роки відбувся перехід на інноваційний шлях в фінансово-економічній сфері. Тут виникли і швидко розповсюдились фінансові інновації — нові інструменти фінансового ринку, які, як тоді здавалося, можуть створити умови для безкінечного зростання. Але, як з'ясувалося тепер, більшість лідерів фінансового ринку мали про них надто невиразну уяву, що призвело до подвійного роду наслідків.

Україна на половину свого ВВП інтегрована в світову економіку, тісно з нею пов'язана і залежна від неї (перш за все через

¹ Турбулентність (лат. turbulentus — бурхливий, безладний) — хаотичний рух економічних процесів, що проявляється у збільшенні їх інтенсивності, в результаті чого швидкість їх перебігу змінюється випадково в просторі і часі.

прив'язку гривні до долара), стала заручницею кредитної експансії, що призвело до перегріву економіки. Відбулися перші сплески дефолтів, жертвами якого стали позичальники з незначними доходами та спекулянти, що сподівалися на подальший ріст цін на нерухомість і не могли розраховуватися по будівельних кредитах. Нова застава нерухомість, виставлена банками на ринок, дестабілізувала його ще більше, знизила його ліквідність і ціни.

Далі все відбувалося нібито по сценарію: падіння ліквідності банків та втрата довіри до них з боку вкладників, виведення фінансових активів іноземними інвесторами, зростання кредитних ставок через додаткові кредитні ризики, перерозподіл грошових доходів позичальників на користь іпотечних виплат, що заклало передумови падіння національного споживання і виробництва вело до економічної кризи. Отже, фінансова криза швидко перемістилася в реальний сектор економіки, що призвело до зменшення ефективності виробництва на тлі скорочення платоспроможного попиту населення, зростання цін.

Скорочення вітчизняного експорту (в основному продукція металургійного та хімічного комплексу) через зниження попиту на них на світовому ринку не могло не позначитися на обсягах надходження валютної виручки експортерів, погіршенні сальдо торговельного балансу. За таких умов експортери, для окупності своїх витрат, стали запитувати більше гривень за 1 долар, і номінальний курс гривні, почав девальвувати. Панічна втеча спекулятивного капіталу з України (у III—IV кв. 2008 р. відтоки портфельних інвестицій склали 1773 млн дол., а кредитних інвестицій — понад 12 млрд дол.) додатково прискорила девальвацію національної валюти, спонукуючи вкладників українських банків рятувати свої заощадження, шляхом вилучення депозитів і конвертування їх у валюту.

Економічна криза кінця 2008 р. стала великою несподіванкою для української влади. Більшість фахівців сходяться на думці, що в основі цього лежить нерозуміння природи кризи саме для України [1, с. 14].

Після завершення стихійних заходів уряду спрямованих на подолання першої хвилі економічної кризи, а також з усвідомленням її тривалості посилюється потреба в розробці системних антикризових заходів економічної політики держави. З початку проведення антикризової політики Кабінетом Міністрів України була розроблена Програма діяльності під назвою «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток», що містить невідкладні антикризові заходи (кінець

2008 року та на 2009 рік), а також заходи, що забезпечують перехід до сталого соціально-економічного розвитку в посткризовий період (2010—2012 роки) [5].

Виходячи з цього головні дії Уряду в кризовий період будуть спрямовані в таких напрямках: досягнення макроекономічної стабілізації; недопущення зниження рівня життя населення; сприяння розвитку підприємництва; стимулювання інвестиційної діяльності; підтримка реального сектору економіки.

В таблиці 1 наведено перелік заходів бюджетно-податкової політики, направлених на подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи в нашій країні.

Таблиця 1

**ЗАХОДИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ,
НАПРАВЛЕНІ НА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ**

№ п/п	Перелік заходів	Очікувані результати
1	Оптимізація політики з питань управління державним боргом (2009—2012 рр.)	Збалансованість бюджетної системи
2	Визначення середньострокових бюджетних пріоритетів та відповідно до них граничних рівнів бюджетних витрат (2010—2012 рр.)	Підвищення ефективності бюджетних витрат
3	Надання громадянам одноразової цільової державної допомоги для здійснення першого внеску на купівлю (будівництво) житла у недобудованих багатоквартирних житлових будинках (2009 р.)	Поліпшення ситуації із забезпеченням житлом, поступова «реанімація» будівельної та суміжних з нею галузей
4	Викуп державою недобудованого житла за цінами, визначеними Мінрегіонбудом, для формування фондів службового та соціального житла (2009—2010 рр.)	Стимулювання зайнятості населення шляхом відновлення робочих місць в будівельній галузі, зменшення соціальної напруги в суспільстві
5	Адаптація національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі до міжнародних вимог (2009—2012 рр.)	Перехід на єдині методологічні основи бухгалтерського обліку і звітності, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку

№ п/п	Перелік заходів	Очікувані результати
6	Здешевлення кредитів на реалізацію інноваційно-інвестиційних проектів, у тому числі енергозберігаючих, у житлово-комунальному господарстві (2009 р.)	Поступовий перехід економіки на енергозберігаючі технології та зменшення її енергомісткості
7	Зменшення податку на прибуток на частину прибутку, який спрямовуватиметься на переоснащення виробничих потужностей (2010—2012 рр.)	Прискорення технологічної модернізації вітчизняного виробництва
8	Завершення розробки проекту Податкового кодексу України з урахуванням результатів експертного (фахового) аналізу та громадського обговорення (2009 р.)	Зниження податкового навантаження на економіку, розширення бази оподаткування, скасування малоефективних податків і зборів

За даними авторитетного видання Harvard Business Review (HBR) загальна вартість всіх фінансових програм країн світу, направлених на подолання кризи складає 13 трлн дол. Вартість антикризових заходів України в 2009 р. оцінюється на рівні 10,4 % ВВП 2008 р. (біля 99 млрд грн) [6]. Аналіз даних Harvard Business Review (HBR) свідчить, що високий показник співвідношення витрат на фінансове оздоровлення до номінального ВВП означає збільшення терміну економічного відновлення країни. Адже програми фінансового оздоровлення, по суті, зводилися до підтримки банківського сектору центробанком чи грошової допомоги уряду «депресивним» галузям і не мали інвестиційного характеру. До країн з високою часткою витрат на фінансове оздоровлення в ВВП відносяться переважно країни Західної Європи: Ісландія (76,2 % ВВП), Ірландія (48,3 %), Великобританія (19,3 %). З іншої сторони, країни, які під час кризи великі суми витрачали саме на інвестиційні програми, порівняно швидко і легко пройдуть шлях економічного відновлення. Наприклад, уряд Китаю витратив на стимулюючі програми бюджетні кошти в розмірі майже половини (46,7 %) свого ВВП — більше 2 трлн дол. [6].

Що стосується України, то основна «стаття» бюджетних видатків на подолання кризи в економіці — це довгострокове рефінансування Нацбанком комерційних банків. У 2009 р. обсяги рефінансування під «програму фінансового оздоровлення» склали 48 млрд

грн. До цієї цифри необхідно додати 19,5—19,7 млрд грн (за оцінкою аналітиків), які уряд виділив на рекапіталізацію банків «Родовід Банк», «Укргазбанк», «Київ» і «Укрексімбанк». Крім того, уряд направив ще 31 млрд грн в статутний фонд НАК «Нафтогаз України». Ці витрати ніяк не можна віднести до програм стимулювання, а відтак назвати інвестиційними, так як ціль надання цих коштів — оперативні розрахунки за газ з російським монополістом «Газпромом». Опинившись в зоні «технічного дефолту» (10 % ВВП було використано на підтримання ліквідності банків і підприємств галузей економіки, і лише 0,4 % ВВП на стимулюючі програми), уряд звернувся за допомогою до міжнародних фінансових організацій.

Як показує історичний досвід проведення антикризової політики в періоди економічних криз, в більшості випадків основну роль відігравали засоби грошово-кредитної політики в силу їх оперативності і порівняно більш високої ефективності. Тим не менш, для подолання сучасної економічної кризи, може використовуватися дискреційна фіскальна політика, але з деякими обмеженнями, особливо в країнах з недиверсифікованими економіками. Справа в тому, що в «негнучких» економіках застосовувати таку політику потрібно дуже обережно, так як це може призвести до зростання дефіциту, і відповідно, державного боргу. Зростання останнього є несприятливим чинником і підвищує ризики для країни в майбутньому. Інша річ, використання вмонтованих автоматичних стабілізаторів фіскальної політики вважається відносно ефективним, і в період економічного падіння «згладжує» вплив несприятливих чинників на економіку.

Література

1. *Кудрин А.* Мировой финансовый кризис и его влияние на Россию // Вопросы экономики. № 1/2009. — С. 9—27.
2. *Курза Ю.* Україна в світовій економічній кризі // Економіст. № 12/2009. — С. 6—32.
3. *Мау В.* Драма 2008 года: от экономического чуда к экономическому кризису // Вопросы экономики. — № 2. — 2009. — С. 4—23.
4. *Саніп Ж.* Наскільки тяжко, наскільки довго? (Спроба прогнозування глибини і тривалості кризи) // Економіка України. — № 10. — 2008. — С. 73—93.
5. <http://www.me.gov.ua/file/link/127159/file/Programma.doc> — офіційний сайт Міністерства економіки України
6. <http://www.delo.ua/ekonomika/mirovaya-ekonomika> — офіційний сайт газети «Дело»